

KAMP VUGHT

32.000 VERHALEN

7 SEIZOENEN

Museumgids

NATIONAAL
MONUMENT
KAMP VUGHT

Inhoudsopgave

	INTRODUCTIE	5
ZOMER 1942	BOUW VAN HET KAMP	14
WINTER 1943	AANKOMST	34
LENTE 1943	WERKEN IN HET KAMP	56
ZOMER 1943	VUGHT ALS TUSSENSTATION	82
HERFST 1943	KAMPSAMENLEVING	104
WINTER 1944	GEWELD EN VEERKRACHT	120
ZOMER 1944	NADEREND EINDE	144
	HOE LOOPT HET AF	158
	TRAUMATISCH LANDSCHAP	166
	REFLECTIE	194
	WAT BLIJFT IS EEN PLEK	208
	COLOFON EN LEESTIPS	224

A black and white photograph showing a desolate landscape. In the foreground, a wooden fence runs diagonally across the frame. The ground is uneven and appears to be a mix of dirt and sparse vegetation. In the background, there are several trees, some of which are bare, and a building with windows is visible on the right side. The overall atmosphere is bleak and somber.

*De eerste aanblik
is weinig hoopvol...*

ALBERT SANTEGOEDS

Hoe is het om in een oorlog te leven? Ben je bang? Ben je moedig? Durf je op te staan of werk je mee? Of ergens ertussenin?

Vlakbij de recreatieplas de IJzeren Man bevindt zich in de Tweede Wereldoorlog een concentratiekamp; *Konzentrationslager Herzogenbusch* of Kamp Vught. De nazi's zetten hier meer dan 32.000 mensen gevangen. Duizenden worden van hier naar concentratiekampen buiten Nederland overgebracht en daar vermoord. Minstens 750 mensen sterven in Kamp Vught. En daarmee is dit in de oorlog een van de dodelijkste vierkante kilometers van Nederland.

De nazi's zien andere ideologieën en rassen als minderwaardig. En iedereen die niet past in hun wereldbeeld wordt buitengesloten, vervolgd en geterroriseerd. Maar zijn ze daarin uniek? Terreur en vervolging zijn van alle tijden.

Komen de nazi's vanuit het niets aan de macht?

Duitsland verliest de Eerste Wereldoorlog en moet de overwinnaars miljarden betalen. Het land verarmt en miljoenen mensen raken werkloos. Er heerst onrust, woede en angst. Dat biedt een voedingsbodem voor de nationaal-socialisten, onder leiding van Adolf Hitler. Hij wil dat Duitsland weer sterk en machtig wordt.

Een steeds groter deel van de Duitse bevolking loopt achter Hitler aan. Maar veel Duitsers moeten nog steeds niets van de nazi's hebben. Deze politieke tegenstanders worden door een sluwe propagandacampagne en met veel geweld aangevallen.

In 1933 wordt Hitler benoemd tot Rijkskanselier. Hij perkt stap voor stap vrijheden in en schaft politieke partijen en vakbonden af. Zo verandert hij Duitsland in een dictatuur. Vanaf dat moment heeft hij alle macht in handen. Hij stuurt aan op een nieuwe oorlog. Joden worden onterecht tot zondebok verklaard. Zij hebben volgens de nazi's alle problemen veroorzaakt. Bijna niemand durft de nazi's meer tegen te spreken.

Mensen die wel weerstand bieden worden opgesloten in concentratiekampen. Al in 1933 wordt het eerste SS-concentratiekamp gebouwd in Dachau. Duizenden mensen worden hier opgesloten: communisten, sociaal-democraten en andere politieke tegenstanders van de nazi's. Het duurt niet lang of ook Joden, Roma en Sinti, Jehovah's Getuigen, homoseksuelen, geestelijken en criminelen worden opgepakt en opgesloten.

In Dachau wordt een systeem ontwikkeld om mensen te ontmenselijken. Hoe doe je dat?

- **Neem ze hun persoonlijke bezittingen af.**
- **Spreek ze aan met een nummer.**
- **Verdeel ze in groepen en zorg dat ze elkaar niet vertrouwen.**
- **Maak ze medeplichtig door ze als bewakers aan te stellen.**
- **Maak ze klein door voortdurende angst, geestelijk en lichamelijk geweld.**

Van naam... naar nummer.

In heel Duitsland worden zo talloze concentratiekampen ingericht naar dit model. Vanaf 1939 bezetten de nazi's grote delen van Europa, waaronder Nederland.

Er ontstaat een netwerk van werkkampen, concentratiekampen en doorgangskampen, verbonden door het spoor. In de kampen sterven miljoenen mensen door ondervoeding, ziektes en geweld. Het dieptepunt zijn vernietigingskampen als Sobibór en Auschwitz. Daar worden miljoenen – meest Joodse – mannen, vrouwen en kinderen systematisch vermoord: de Holocaust.

Hoe past Kamp Vught in dit netwerk?

In 1942 bouwen de nazi's in de bossen van Vught een concentratiekamp. Betaald met het geroofde geld van opgepakte Joden. Het kamp is onderverdeeld in verschillende secties, bedoeld voor gevangenen met verschillende achtergronden. Onder meer politieke gevangenen en verzetsstrijders, Joden, gijzelaars en zogenaamde 'a-socialen'. Vrouwen, mannen en kinderen worden gescheiden van elkaar.

Kamp Vught is een concentratiekamp, geen vernietigingskamp. De gevangenen moeten lang en hard werken, worden getreiterd en soms zomaar mishandeld. Angst, verdriet en onzekerheid over de toekomst maken het leven achter prikkeldraad zwaar.

Honderden gevangenen, meestal verzetsstrijders, worden doodgeschoten. Veel politieke gevangenen worden afgevoerd naar kampen in nazi-Duitsland. Velen worden daar omgebracht. Vrijwel alle Joden worden vermoord in vernietigingskampen in het bezette Polen. Slechts enkelen overleven de oorlog.

Zwart, wit of grijs?

De meeste mensen die de kampen overleefden, zijn inmiddels overleden. Het beeld van deze wereldwijde oorlog is voor veel Nederlanders lange tijd zwart/wit geweest. Dié was goed, dié was fout.

Maar inmiddels weten we, dat de werkelijkheid niet altijd zo simpel was. En dat er tussen zwart en wit vele tinten mogelijk waren.

Dader, slachtoffer, omstander of helper?

Oorlog brengt mensen in extreme situaties. Dat gold al helemaal voor de concentratiekampen. Om te overleven zijn mensen tot veel in staat. Hier in Kamp Vught kwamen mensen in situaties terecht waarin ze voor ingewikkelde keuzes kwamen te staan. Keuzes die nu moeilijk voorstelbaar zijn.

**Keuzes die niemand wil maken.
Het was hier.
En nog.**

A photograph of a modern museum gallery. The room features a dark wood-paneled wall on the right, a large window with a view of an outdoor area, and a light-colored floor. A bench is visible in the background. The ceiling has recessed lighting and a large black structural element.

*De dubbele rij prikkeldraad
en wachthuisjes vormden de
achtergrond – en daarachter.....
de vrijheid!* FRANS GESCHER

ZOMER 1942

BOUW VAN HET KAMP

In de bossen rond Vught wordt gebouwd. Tientallen bouwvakkers, uit Vught maar ook uit andere delen van Nederland, gaan in de zomer van 1942 aan de slag. Het werk is welkom, vanwege werkloosheid en dreiging van gedwongen arbeid in Duitsland.

Het is een megaproject. Vrachtwagens voeren zesduizend kubieke meter hout, negenduizend ton cement en dertig miljoen bakstenen aan. Maar wat moet het worden? Een kazerne? Een vliegveld?

Dat blijft verborgen. Net als de herkomst van het geld voor de bouw. De vijftien miljoen gulden die het project kost, is afgenomen van Joden uit heel Nederland. Het roven van Joods bezit is een van de manieren van de bezetter om Joodse Nederlanders te isoleren en uit te sluiten.

Pas na maanden wordt duidelijk wat er naast het dorp wordt gebouwd: een concentratiekamp.

Ik zal het nooit vergeten, de wondelingen
die we meemaken in 1942, toen we steeds een
prachtige natuurschouw bij de IJzeren Man
werd omgemaakt. Geen idee hadden we wat
er gemaakt werd.

I will never forget the walls we used
to take in 1942, when each time
we were shocked to see just how
much of the nature surrounding
the IJzeren Man was being cut down.
We had no idea what was being built.

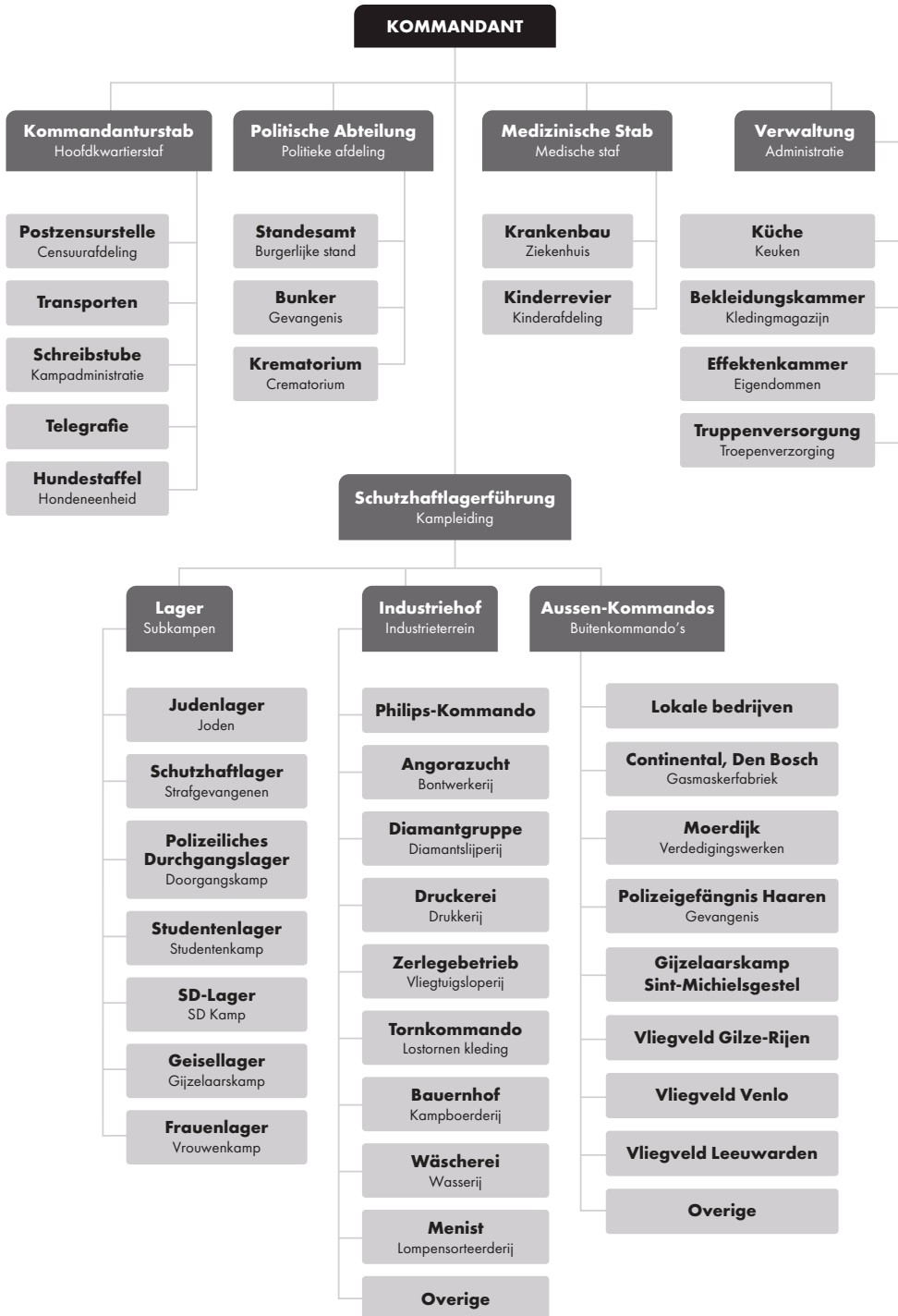
Boschlaan 6, het adres van het voormalig concentratiekamp.

Origineel raam uit de Kommandantur (hoofdkwartier).

Kamporganisatie

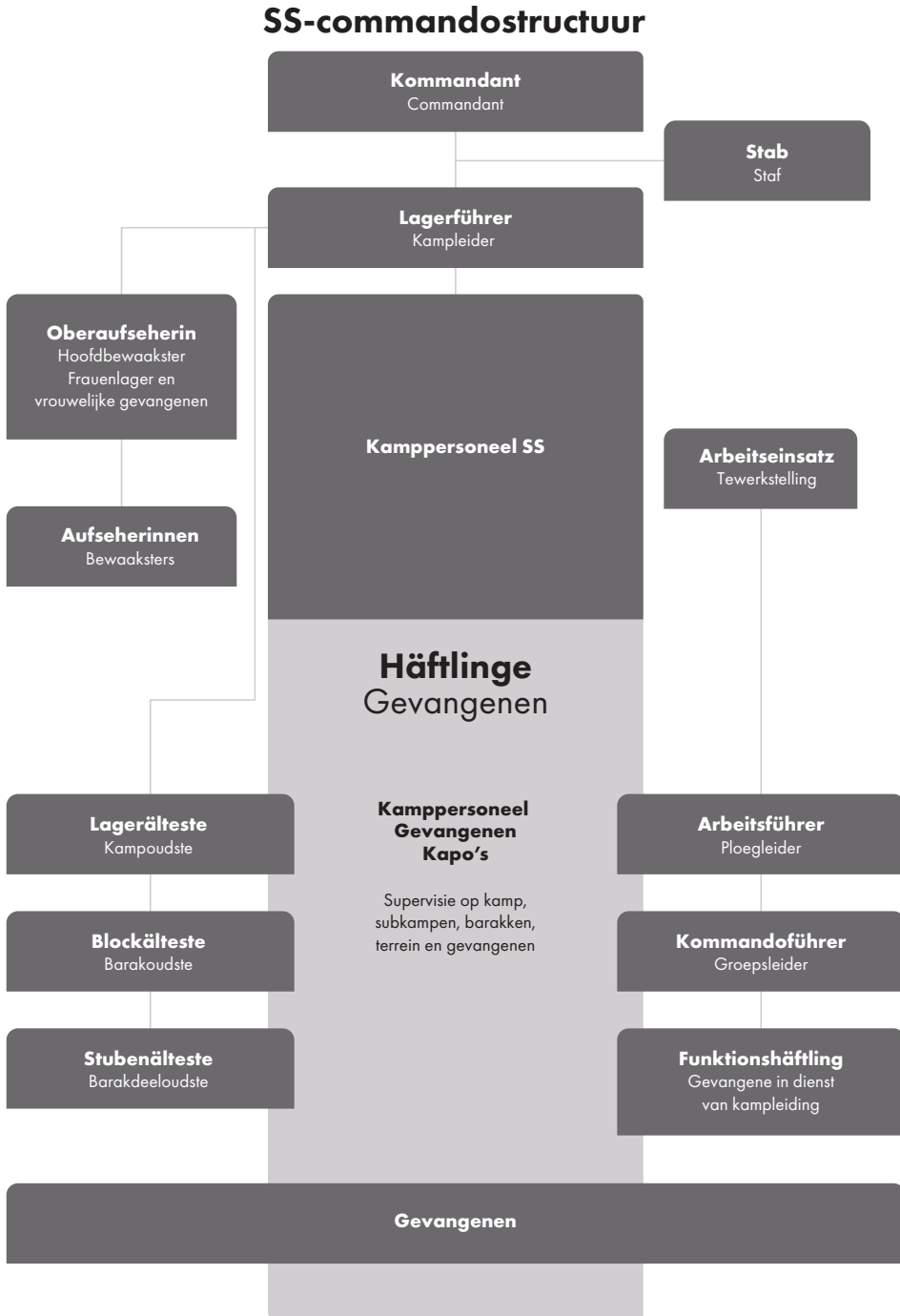

Een deel van het
SS-Wachbataillon
Nordwest voor de
Kommandantur.

Bewakingseenheid van
het SS-Wachbataillon
Nordwest bij de entree
naar Kamp Vught.

Commandostructuur Kamp Vught

*Zo kwam ik in Vught, waar je kamp-
kleding, klompen en een nummer kreeg.
Maar het ligt altijd aan je zelf of je een
nummer wordt.* HEBE KOHLBRUGGE

Van meegenomen stukjes plexiglas en aluminium maken gevangenen sieraden en andere kleine voorwerpen.

Anna Heringa vindt knutselen met plexiglas zo leuk dat ze een zakdoek gevuld met brokstukken naar huis weet te smokkelen. Om later, na de oorlog, thuis verder te knutselen.

Bontvest van Peter Molthoff,
clandestien gemaakt in de
bontwerkerij van het kamp.

*Ik moest hier als gevangene mee-
werken aan de voltooiing van mijn eigen
gevangenis, door de omheining met
prikeldraad aan te leggen.* PETER MOLTHOFF

Het bos aanvegen als pure pesterij. Maar alles beter dan op transport te moeten.

We moesten stenen sjuwen en op hoe een manier: van de ene stapel af en op de andere. Dit spelletje duurde van half zes tot tien uur. De vrouwen konden niet meer. Het werd een chaos. De een na de ander viel flauw. KLAARTJE DE ZWARTE-WALVISCH

Werken buiten het kamp

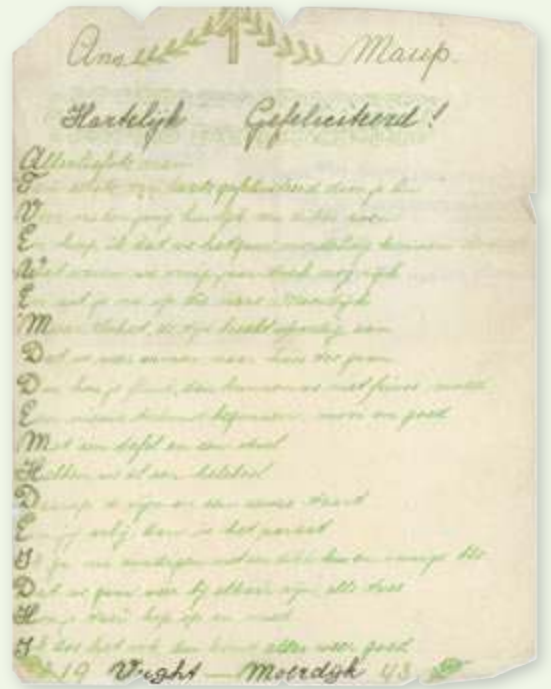
Niet alle gevangenen werken in Kamp Vught. Honderden gevangenen uit het kamp worden aan het werk gezet in zogenoemde Aussenkommandos, verspreid door Nederland. Er zijn in totaal dertien buitenkommando's. Bijvoorbeeld in Leeuwarden en Venlo, maar ook in Vught en 's-Hertogenbosch.

Op 27 maart 1943 opent een groot buitenkommando aan de Moerdijk. Zo'n vijfhonderd Joodse mannen worden vanuit Vught overgeplaatst en in veel gevallen gescheiden van hun gezin. Wekenlang graven ze elf uur per dag tankvallen. En vanaf mei 1943 moeten ruim zeventig Joodse mannen uit Kamp Vught bij Amersfoort graafwerkzaamheden uitvoeren bij een kazerne.

Niemand wil in een buitenkommando terecht komen. David Koker schrijft in april 1943: 'Gisteren enorme scènes. Mensen aangewezen voor Moerdijk. Mannen, die aangewezen waren huilend. Eén zei: ik ben getrouwd en heb twee kinderen. Een zeventienjarige jongen meldde zich in zijn plaats. Naderhand bleek de man ongetrouwd.'

Annie Vrachtdoender stuurt stiekem briefjes 'met duizend kusjes' naar haar man Maurits (Maup) die werkt op de Moerdijk. Jopie Rood smokkelt ze in de vrachtwagen die hij dagelijks rijdt tussen het kamp en het buitenkommando.

Maup ik heb jouw briefjes alle bewaard en 's avonds om 8 uur geef ik je nog steeds een zoen. ANNIE VRACHTDOENDER-GRANAAT

Riek Snel maakt dit bijzondere popje (17 centimeter) met haar eigen haar en stof van haar jurk. Ze stuurt dit 'zelfportret' vanuit het kamp naar haar geliefde Jo Elsendoorn.

's Morgens al heel vroeg werden we ruw gewekt door luid geschreeuw. Het was dan nog donker en slechts een enkel lampje verlichtte de barak, waar je in een minimum van tijd je moest aankleden, een plaatsje in het waslokaal vinden waar je even bij een kraan kon. JOOP CITROEN

Lange dagen

Een dag in Kamp Vught is niet voor iedere gevangene gelijk: elk deel van het kamp heeft een eigen ritme. Toch lijken de dagindelingen op elkaar. Gevangenen moeten vroeg op. In het Joodse mannenkamp, bijvoorbeeld, start de dag in de zomermaanden al om half vier 's ochtends.

Na het ontbijt worden de gevangenen geteld. Dat gebeurt op de Appellplatz, waar iedereen keurig in de rij moet staan. Wie werkt moet daarna aan de slag, om ongeveer zeven uur. Rond half een is er middageten. Gevangenen eten dan bijvoorbeeld aardappelen of koolsoep.

Na een werkdag van twaalf of soms wel vijftien uur wordt iedereen weer geteld. Dit avondappèl is ook het moment waarop gevangenen straf krijgen als zij regels hebben overtreden. Na het avondappèl een stukje brood, en dan naar de slaapbarakken. 'De tijd duurt hier heel lang en heel kort', schrijft een gevangene.

De witte bekers werden verstrekt, maar bij gebrek aan bestek maakten gevangenen zelf iets om mee te eten.

Om de tijd te doden en de gedachten te verzetten, maken gevangenen allerlei voorwerpjes en sieraden van 'georganiseerd' materiaal.

COLOFON

Samenstelling en redactie Jeroen van den Eijnde, Brigitte de Kok, Cecile Post
Tekstredactie Anja Spaninks **Teksten** Liesbeth Sparks **Expositie** Perspekt Studio's
Concept, vormgeving, bewerking beelden/infographics deOntwerpers.nl
(Marjet van Hartskamp en Peggy Theeuwen) **Druk** Wilco

BEELDVERANTWOORDING

Floris van Bergen (foto) 218; **BHIC** (foto's/scans) 24, 26, 30, 38; **Chris Booms Fotografie** (foto's) 27, 40, 41, 52, 55, 60, 64, 65, 66, 67, 70, 71, 72, 81, 86, 92, 96, 97, 109, 110, 111, 114, 115, 123, 127, 138, 140, 141, 155; **Monique van den Brink** (foto) 179; **Corrie ten Boomhuis, Haarlem** (foto) 139; **Herbert Danter** (foto) 4; **DigiDaan** (foto's) 12, 36, 53, 58, 122, 198, 200, 203, 206; **Rogier Fokke** (foto) 202; **Gemeente Vught** (luchtfoto) binnenkant cover; **Carlo Huffener** (foto) 163; **Imperial War Museum, Londen** (foto) 63; **Jettencollectie, Gennep** (foto) 39; **Aimée de Jongh** (illustraties) 75, 76, 108, 112, 172, 173; **Joods Cultureel Kwartier, Amsterdam** (foto) 45; **Kadaster** (luchtfoto) binnenkant cover; **Brigitte de Kok** (foto's) 185, 214; **Teo Krijgsman** (foto) binnenkant cover achterzijde; **NARA, Canada** (foto's) voorkant en 156; **NIOD** (foto's) 18, 25, 27, 44, 46, 68, 113, 160; **NMKV/Collectie De Valk** (foto) 19; **NMKV/Van Heel** (foto) 43; **NMKV/Piet Peters** (foto) 210; **NMKV/Stibot** (foto) 78; **NMKV/Stiwot** (foto) 78; **Perspekt Studio's** (infographics) 9, 10, 48, 50, 54, 77, 79, 88; **Philips Company Archives** (foto's) 71, 73, 161; **Djajeng Pratomo** (foto met zelfontspanner) 102; **Privécollectie** (foto's) 101, 103, 150, 152; **Privécollectie Cahen** (foto) 73, 161; **Privécollectie De Kom** (foto) 101; **Privécollectie Levy** (foto's) 32, 159; **Privécollectie Sands** (foto) 155; **Privécollectie Van der Pas** (foto) 165; **Privécollectie Verduin** (foto's) 32, 160; **Privécollectie Westerweel** (foto) 149; **Roosje Glaser Foundation** (foto's) 23, 24, 28, 159; **Jan van de Ven** (foto's) 2, 8, 16, 19, 29, 31, 61, 69, 90, 94, 95, 106, 114, 117, 133, 137, 142, 143, 146, 148, 153, 163, 168, 174, 175, 178, 180, 184, 186, 189, 190, 192, 196, 205, 206, 216, 220; **Jan Willem de Venster** (foto's) 33, 176, 197; **Vughts Museum** (foto's/scans) 31, 71, 98; Overige foto's zijn van Nationaal Monument Kamp Vught.

Een groot aantal instellingen en particulieren heeft meegewerkt aan de realisatie van de expositie. Een gedetailleerde lijst van bruikleengevers en makers is te vinden bij de uitgang van de vaste expositie. Wij hebben geprobeerd eventuele rechthebbenden te achterhalen. Degenen die desondanks menen rechten te kunnen doen gelden, vragen wij zich te wenden tot Nationaal Monument Kamp Vught.

ISBN 978-90-800656-0-4

© Nationaal Monument Kamp Vught 2024

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden veelevoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd bestand, of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

HOE MAAK JIJ HET VERSCHIL?

